

Studia Bezpieczeństwa Narodowego
Zeszyt 20 (2021)
ISSN 1508-5430, s. 77-92
DOI: 10.37055/sbn/146285

Instytut Bezpieczeństwa i Obronności
Wydział Bezpieczeństwa, Logistyki i Zarządzania
Wojskowa Akademia Techniczna
w Warszawie

National Security Studies
Volume 20 (2021)
ISSN 1508-5430, pp. 77-92
DOI: 10.37055/sbn/146285

Institute of Security and Defense
Faculty of Security, Logistics and Management
Military University of Technology
in Warsaw

WYBRANE ASPEKTY BADAŃ IRENOLOGICZNO-POLEMologiczNYCH

SELECTED ASPECTS OF IRENOLOGICAL AND POLEMologicAL RESEARCH

Andrzej Czupryński

Akademia Wyższa Szkoła Biznesu w Dąbrowie Górniczej

Abstrakt. Irenologia i polemologia wzbudza wiele kontrowersji w aspekcie użyteczności wyników badań, ponieważ nie dostrzega się wprost ich zastosowania w rzeczywistości społecznej. Wyniki badań irenologiczno-polemologicznych nie przynoszą wprost rozwiązań organizacyjnych funkcjonowania społeczeństw, jednakże mogą wpływać na zmiany mentalnościowe ludzi i być stosowane do doskonalenia funkcjonowania społeczeństw i bytów politycznych w koegzystencji z różnymi systemami politycznymi, społecznymi i kulturowymi. Uogólniony przedmiot badań irenologiczno-polemologicznych postrzegany jest jako przeciwieństwa, jednakże pokój i wojnę możemy również postrzegać jako cykle egzystencji bytów społecznych i politycznych. Celem niniejszego artykułu jest przybliżenie założeń poznawczych irenologii i polemologii w formie studium badań nad pokojem i konfliktami zbrojnymi w aspekcie możliwości wykorzystania wyników badań do kształtowania życia społeczeństw i państw w koegzystencji. W procesie badań sformułowano problem badawczy: W jakim zakresie uzyskane wyniki z badań w ramach studium na pokój i konfliktami zbrojnymi mogą być użyteczne w rzeczywistości społecznej? Założeniem sformułowanego problemu badawczego było utrzymywanie właściwego kierunku rozważań, ponieważ jego rozstrzygalność jest nieosiągalna. W procesie badań zastosowano strategię badań jakościowych definiowaną jako serię napięć, sprzeczności i wahań, skupiając się na wyjaśnieniu istoty problemu poprzez zidentyfikowanie przedmiotu poznania oraz użyteczności wyników badań. W procesie badań stosowano również metodę badania treści wybranej literatury przedmiotu, polegającej na koherentnym stosowaniu operacji rozumowania (analizy, syntezy, porównania, abstrahowania, uogólniania, wnioskowania) oraz strategii myślenia redukcyjnego, taksonomicznego, heurystycznego, konstruktywnego. W procesie poznania kierowano się krytycznym myśleniem o wynikach badań i przyjęto założenie, że:

- konieczne jest krytyczne postrzeganie dotychczasowych założeń metodologicznych stosowanych rozdzielnie w badaniach nad pokojem i konfliktami zbrojnymi;
- konieczne jest stosowanie analiz i porównań przypadków odchyłań od powszechnie postrzeganych założeń badawczych, w których głównie w strategiach ilościowych i empirycznych istnieje możliwość

- jednoznacznej rozstrzygalności, jednakże w strategiach jakościowych nie jest to możliwe, co powoduje, że wynik badań jest niepewny;
- nie jest możliwe jednoznaczne zweryfikowanie hipotez w procesie badań jakościowych, jednakże uzyskany wynik pozwala refleksyjnie odnosić się do badanej rzeczywistości;
 - stwierdzenie wpływu wiedzy irenologiczno-polemologicznej na globalne zmiany w myśleniu i stosowaniu założeń koegzystencji społecznej, politycznej i cywilizacyjnej jest niemożliwe, ale można takie tendencje obserwować w decyzjach poszczególnych ludzi, jeżeli zdeklarują, że ich myślenie posiada źródła w wiedzy irenologiczno-polemologicznej;
 - wiedzę irenologiczno-polemologiczną możemy postrzegać jako ideę myślenia o otaczającej nas rzeczywistości.

Abstract. Irenology and polemology raise a lot of controversy in terms of research results. From the point of view of social reality, their usefulness is not directly perceived. The results of irenological and polemological research do not directly bring organizational solutions for the functioning of societies. However, the results of irenological and polemological research influence changes in people's mentality and can be used to improve the functioning of societies and political beings in coexistence with various political, social, and cultural systems. As a general subject of irenological and polemological research, it is perceived as opposites, however, we can also perceive peace and war as the cycles of existence of social and political beings.

The aim of this article is to present the cognitive assumptions of irenology and polemology in the form of a study of peace and armed conflicts in the aspect of the possibility of using research results to shape the life of societies and states in coexistence. In the research process, a research problem was formulated - to what extent can the results obtained from research on peace and armed conflicts be useful in social reality? The assumption of the formulated research problem was to maintain the right direction of considerations because its decidability is unattainable.

In the research process, a qualitative research strategy was used, defined as a series of tensions, contradictions, and fluctuations, focusing on explaining the essence of the problem by identifying the subject of cognition and the usefulness of the research results. In the research process, the method of researching the content of the selected subject literature was used, consisting in the coherent application of the operation of reasoning (analysis, synthesis, comparison, abstraction, generalization, inference) and the strategy of reductive, taxonomic, heuristic, constructive thinking. The cognition process was guided by critical thinking about the research results, and it was assumed that:

- it is necessary to critically perceive the existing methodological assumptions used separately in research on peace and armed conflicts;
- it is necessary to use analyzes and comparisons of cases of deviation from commonly perceived research assumptions, in which there is a possibility of unequivocal decidability mainly in quantitative and empirical strategies, but in qualitative strategies it is not possible;
- it is not possible to unequivocally verify the hypotheses in the process of qualitative research, however, the obtained result allows reflexive reference to the studied reality;
- finding the impact of irenological-polemological knowledge on global changes in thinking and application of the assumptions of social, political and civilization coexistence is impossible, but such tendencies can be observed in the decisions of individual people if they declare that their thinking attitudes are rooted in irenological-polemological knowledge;
- irenological and polemological knowledge can be perceived as the idea of thinking about the reality around us.

Keywords: irenology, polemology, study of peace and armed conflicts, research methodology, peaceful coexistence

Wstęp

Pokój i konflikty zbrojne są przedmiotem zainteresowania poznawczego wielu dyscyplin naukowych (np.: filozofii, ekonomii i finansów, nauk o bezpieczeństwie, nauk o komunikacji społecznej i mediach, nauk o polityce i administracji, nauk socjologicznych i innych), ale w każdej z nich zjawiska te postrzegane są w aspekcie ich specyficznego punktu poznania. Zjawiska te były pierwotnie definiowane w kategoriach pokoju i wojny (Bouthoul 1970; Bouthoul 1973; Buzan, Littler 2011; Galtung 1969; Gałganek 1992; Grotius 1957; Röling 2007; Wright 1983 i inni), jednakże od zakończenia zimnej wojny dyskurs o tych problemach zasadne jest przenieść na szersze zjawisko jakim są konflikty zbrojne, ponieważ wojna jako zjawisko polityczne w klasycznej formie (Clausewitz 1995) występuje obecnie sporadycznie. Coraz częściej:

- stronami konfliktu nie są podmioty prawne oraz uznane byty polityczne;
- działania zbrojne prowadzone są wobec społeczeństw, o czym zaświadcza poziom strat bezpowrotnych;
- niektóre państwa członkowskie ONZ prowadzą wojny zastępcze, w których nie ujawniają swoich celów politycznych i militarnych, dążąc do utrzymywania napięcia w określonym regionie;
- brak jednoznacznie określonych celów politycznych i militarnych w konflikcie powoduje, że konflikty zbrojne „żyją swoim życiem” co oznacza, że przestały być instrumentem polityki i zaczynają kształtować politykę w określonym regionie;
- przestały być czytelne warunki osiągnięcia zwycięstwa, ze względu na brak jednoznacznie określonego celu i przedmiotu wojny.

Pokój i konflikt zbrojny postrzegane są jako metafory, rozumiane jako odwzorowanie semantyczne (Fabisiak 2005; Lakoff, Johnson 2010) zjawisk i procesów społecznych, które nie posiadają atrybutów fizycznych z wyjątkiem symbolicznych i należą do zjawisk abstrakcyjnych, których nie da się sparametryzować z wyjątkiem ich uogólnionych cech.

Metodologia badań irenologiczno-polemologicznych (Czupryński 2021; Joxe 1981; Krztoń 2015; Krupa 2013; Palczewska 2015 i inni) oparta jest na strategii jakościowo-ilościowej (Denzin, Lincoln 2014; Flick 2012; Silverman 2012a; Silverman 2012b). W procesie badań problemów irenologiczno-polemologicznych nie odkrywamy faktów, a tylko je interpretujemy w kontekście uwarunkowań cywilizacyjnych. Nie możemy nawet postawić tezy, że odkrywamy warunki życia w pokoju oraz źródła i przyczyny konfliktów zbrojnych, ponieważ tylko je interpretujemy. Badacz postrzega fakty, interpretacja ich posiada cechy rozpoznawalności naukowej i pomimo stosowania metody naukowej (Frankfort-Nachmias, Nachmias 2001; Pieter 1975), a w niej odpowiednich metod, technik i narzędzi badawczych, wyniki zawsze są obarczone pewnym subiektywizmem cywilizacyjnym. Pod pojęciem subiektywizmu

cywilizacyjnego w naukach społecznych możemy określić rozpoznawalność faktów wynikającą z możliwości ich społecznego i kulturowego postrzegania. Nie oznacza to negacji prowadzenia badań w tym obszarze lub stosowanych strategii poznawczych (jakościowych, ilościowych, empirycznych, mieszanych), a tylko uzmysłowienie badaczowi, że wynik badań jest obarczony wpływami cywilizacyjnymi, co również wskazuje, że w dziedzinie nauk społecznych i humanistycznych nie można oddzielić poznania od wartościowania.

Pokój i konflikt zbrojny nie mogą istnieć dla tego samego podmiotu jednocześnie, ponieważ wzajemnie się wykluczają, albo określony podmiot funkcjonuje w pokoju, albo w uwarunkowaniach konfliktu zbrojnego z jego negatywnymi skutkami społecznymi. Oznacza to, że z punktu formalnego w procesie badań możemy określić rozdzielnie warunki pokojowej koegzystencji i warunki konfliktu zbrojnego, jednakże one wzajemnie się przenikają. Stąd z punktu poznawczego mało zasadne jest rozważanie rozdzielnie warunków kreowania pokoju i etiologii oraz perspekcji konfliktów zbrojnych, ponieważ całościowe ich postrzeganie daje większe przesłanki do określenia uwarunkowań koegzystencji różnych bytów politycznych i społecznych w uwarunkowaniach cywilizacyjnych ich postrzegania (Bauman 2012; Borgosz 1989; Cieślarczyk 2014; Drabik 2009; Galtun 1981; Garnett 2007; Gleditsch, Metternich, Ruggeri 2013; Sengha 1981; Senghaas 1992; Senghaas 2004 i inni). Jeżeli rozważamy w jaki sposób możemy spożytkować wyniki badań irenologiczno-polemologicznych, to zasadne jest zastanowienie się, w jakim zakresie nauka poprzez wyniki badań irenologiczno-polemologicznych może wpływać na rzeczywistość społeczną?

Odpowiedź nie jest oczywista, ale możemy postawić tezę, że w wyniku poznania warunków koegzystencji bytów politycznych i społecznych oraz problemów, których nie potrafią one rozwiązywać w sposób pokojowy, możemy zbudować zakres teorii, której poznanie może spowodować zmiany mentalne oraz wypracować założenia, jak kształtować pokojową koegzystencję i jak zapobiegać konfliktom zbrojnym. Poznając połączone warunki pokojowej koegzystencji i jej zagrożenia oraz etiologię i perspekcję konfliktów zbrojnych i ich rzeczywiste skutki, możemy podejmować działania w obszarze prewencji pokoju i profilaktyki konfliktów zbrojnych oraz wpływać na rzeczywistość społeczną w zakresie umacniania i rozwoju koegzystencji państw i społeczeństw. Jeżeli myślimy o koegzystencji pokojowej, to takie treści powinny być przedmiotem kształcenia, by uwrażliwić absolwentów uczelni na zagrożenia, które mogą doprowadzić do konfliktu zbrojnego i zburzenia pokoju. Czy jest to utopia, czy być może rzeczywistość kreowania życia w koegzystencji, pozostaje pytaniem nierozstrzygniętym, ponieważ jest warunkowane rozwojem cywilizacyjnym ludzkości.

Prowadzenie badań irenologiczno-polemologicznych w formie jednolitego studium badań nad pokojem i konfliktami zbrojnym

Irenologia bada konflikty społeczne oraz zjawiska i uwarunkowania pokoju w aspekcie humanitaryzmu, kooperacji i koegzystencji państw, narodów oraz społeczeństw, a jej misją jest kreowanie myślenia o pokoju i rozwiązywaniu konfliktów tak, by nie eskalować zagrożeń. Natomiast polemologia w ujęciu Gastona Bouthoula (Bouthoul 1970) prowadzi badania nad wojną i pokojem jako socjologią, etiologią i prospekcją wojny. Nieco inaczej badania polemologiczne postrzega Quincy Wright (Wright 1983), odnosząc się do wojskowych i dyplomatycznych przyczyn wojny oraz sprzyjających jej warunków społecznych. Porównując ogólne założenia irenologii i polemologii, możemy postawić tezę, że w obu obszarach występują problemy pokoju i wojny. Zatem mało zasadne jest postrzeganie ich rozdzielnie w procesie badań, ponieważ stan trwania pokoju zaburzany jest konfliktami, które mogą eskalować w konflikt zbrojny. Po zakończonym konflikcie zbrojnym następuje powrót do koegzystencji pokojowej. A zatem stan pokoju zburzany jest konfliktem zbrojnym, którego źródła i przyczyny znajdują się w nierozwiązanych konfliktach społecznych w stanie pokoju lub przyjętych niewłaściwych rozwiązaniach zakończonego konfliktu zbrojnego, którego negatywne skutki w stanie pokoju mogą eskalować w następny konflikt zbrojny.

Irenologia jako nauka o warunkach utrzymania pokoju (Galtung 1969; Gleditsch, Nordkvelle, Strand 2014; Röling 2007 i inni) jest interpretowana we wszystkich językach, cywilizacjach oraz kulturach i posiada tę samą konotację – życia w harmonii społecznej i politycznej bez eskalowania konfliktów. Pokój cechuje rozwiązywanie problemów społecznych w ujęciu humanitaryzmu i kompromisu (Borgosz 1989; Rosa 2003; Rosa 2012 i inni), oznacza również przestrzeganie ustanowionego prawa na arenie międzynarodowej. Konflikty są immamentną częścią życia społecznego oraz politycznego i ich wyeliminowanie nie jest możliwe, ale możliwe jest obniżanie ich negatywnych skutków i dążenie do pokojowej koegzystencji podmiotów bezpieczeństwa. Badania w irenologii dotyczą przemocy strukturalnej, co związane jest z łamaniem praw człowieka, niewłaściwą organizacją życia społecznego, systemami autorytarnymi lub hybrydowymi, wadliwym systemem demokracji, wyzyskiem społecznym, zapóźnieniem cywilizacyjnym i innymi przesłankami. Johan Galtung (Galtung 1981) wyróżnia przemoc „osobistą”, wynikającą z walki zbrojnej toczonej przez strony sporu i przemoc „strukturalną”, wynikającą ze sposobu organizacji państwa i jego systemu politycznego, które należy eliminować z życia społecznego lub obniżać ich eskalację. W proces badań irenologicznych wpisana jest głównie przemoc strukturalna, wynikająca z systemów społecznych, politycznych i stratyfikacji człowieka w społeczeństwie (Corser 2009; Dahrendorf 2012; Galtung 1981; Sorokin 2009). Uogólniając, przedmiotem zainteresowania poznawczego irenologii

jest pokój jako warunek braku przemocy „osobistej” i osiągnięcia celów koegzystencji społecznej oraz przemoc strukturalna wynikająca z niesprawiedliwości społecznej.

Andrzej Gałganek (Gałganek 1985) analizując przedmiot badań irenologii według Dietera Senghaasa (Senghaas 1992), wyszczególnia cztery kategorie problemów będących przedmiotem jej zainteresowania, w których rozróżnia przemoc bezpośrednią od strukturalnej, wewnętrzną od międzynarodowej i określa odpowiadające im obszary poznawcze: manifestacje przemocy bezpośredniej na poziomie międzynarodowym, manifestacje przemocy wewnętrznej, warunki przemocy strukturalnej w stosunkach międzynarodowych oraz warunki wewnętrznej przemocy strukturalnej. Teza, że prawdziwy „(...) pokój jest możliwy tylko w świecie, w którym wszystkie państwa byłyby zadowolone z istniejącego stanu rzeczy” (Aron 1995 s. 210) może być prawdziwa, jeżeli państwa będą miały zaspokojone swoje potrzeby i nie będą ich określały bez poszanowania podmiotowości innych uczestników stosunków międzynarodowych. Takie rozumienie pokoju jest możliwe w idei procesów globalizacji (Rzepka 2013), w **której** wolny przepływ informacji, towarów, idei i kapitału stanowi podstawę pokojowego współistnienia, bo on wynika z otwartości, tolerancji, kooperacji i koegzystencji. Stąd mając na uwadze dążenie do pokojowego trwania, przetrwania i rozwoju (Bauman 2012; Beck 2012), należy badać warunki pokojowej koegzystencji. Irenologia bada również warunki konfliktu, zakładając, że rywalizacja pomiędzy państwami może trwać, ale będzie to rywalizacja pokojowa (Kagan 2009 s. 12). Oznacza to, że źródłem przeciwdziałania zagrożeniom wojennym jest rozwijanie kooperacji we wszystkich możliwych obszarach, ponieważ państwa współpracujące nie będą podejmowały wobec siebie działań zbrojnych, jeżeli mogą osiągać pożądane cele na drodze kooperacji, a nie konfliktu i przemocy.

Przedmiotem zainteresowania poznawczego polemologii są uwarunkowania przemocy bezpośredniej i zagwarantowanie pokoju. Galtung (Galtung 1985) wskazuje, że przemocy należy unikać w rozwiązywaniu sporów, ponieważ hamuje ona rozwój cywilizacyjny i wyzwala przemoc w ujęciu politycznym, społecznym i psychologicznym. Obecnie przemoc „strukturalna” stanowi większe zagrożenie niż przemoc „osobista”, ponieważ w systemach autorytarnych i hybrydowych, a nawet w wadliwych demokracjach (według „Democracy Index 2020” w 167 państwach określono: systemy autorytarne - 57, systemy hybrydowe - 35, wadliwe systemy demokracji - 52, systemy pełnej demokracji - 23) obywatele nie posiadają instytucji występujących rzeczywiście w ich obronie. Przemoc strukturalna wynika z niesprawiedliwości społecznej i nieprzestrzegania praw człowieka, co stwarza przesłanki do wybuch konfliktów.

W procesie poznania, irenolog skupia się na faktach, badając minione konflikty oraz prowadząc badania rzeczywistości społecznej, będąc jej uczestnikiem, co wymusza refleksywność poznawczą i poprzez ich poznanie pozwala wpływać na obniżanie poziomu przemocy strukturalnej. O ile konflikty zbrojne, ich przyczyny i negatywne skutki są minionymi faktami, to badany pokój i jego warunki raczej opierają się na

rzeczywistości społecznej, na uczestnictwie w bezpośredniej obserwacji przemocy lub bezpośrednio po jej zaistnieniu. Teza polemologów, że irenolodzy badania opierają na hipotezach, a nie faktach jest wyolbrzymiona w celu poszukiwania mało zasadnych różnic (Röling 2007 s. 6). Zakres poznawczy irenologii dotyczy nie tylko konfliktów strukturalnych lub braku wojny, ale przede wszystkim pokoju, w którym państwa i społeczeństwa funkcjonują w koegzystencji. Pokój negatywny oznacza brak konfliktu zbrojnego, natomiast pokój pozytywny oznacza brak konfliktów strukturalnych, a właściwie ich występowanie na akceptowanym poziomie. Akceptowany poziom przemocy strukturalnej oznacza, że spełnione są główne postulaty sprawiedliwości społecznej w odczuciu społeczeństwa lub ich poziom mentalny akceptuje określony stan rzeczy nawet wtedy, gdy oznacza to rezygnację z części swoich praw. Jeśli poziom praw jest nieuświadomiony w społeczeństwie, to nawet obywatele nie dostrzegają, że są ich pozbawieni, ale z chwilą uświadomienia ich sobie zwykle dochodzi do konfliktu strukturalnego.

Można postawić tezę, że badania nad pokojem zawsze miały kontekst polityczny, ale pierwsze dwudziestolecie XXI w. wskazuje, że nabrały szczególnego zaangażowania politycznego. Na początku lat 80. XX w. D. Sengha (Sengha 1981 s. 101-102) prognozował kierunki badań nad pokojem, które prawie po czterdziestu latach można zweryfikować i ocenić ich zasadność. Zbliżający się wówczas, a jeszcze nie zidentyfikowany koniec zimnej wojny wyzwolił wiele nieprzewidywanych obszarów przemocy „strukturalnej” i „osobistej”. Nikt nie zakładał rozpadu systemu bipolarnego, ludobójstwa na Bałkanach, eskalacji przemocy „osobistej” i „strukturalnej” w Europie i w regionie MENA (ang. *Middle East and North Africa*). Mimo prowadzonych wówczas badań, ujawniła się luka poznawcza - szersza niż zakładano ze względu na nieprognozowany proces zmian społeczno-polityczno-ekonomicznych.

Do podstawowych warunków pokojowego rozwiązania nieuniknionych konfliktów strukturalnych wewnątrz państwa zalicza się:

- uprawniony monopol do stosowania siły tylko przez państwo w celu ochrony wspólnoty opartej na praworządności i humanitaryzmie oraz powszechne rozbrojenie obywateli, aby nakłonić ich do rozwiązywania konfliktów o tożsamość i interesy za pomocą argumentów, a nie przemocy;
- prawny monopol siły stosowanej przez państwo wymaga transparentnej instytucjonalnej i parlamentarnej oraz społecznej kontroli przez niezależne organizacje pozarządowe i media;
- samokontrola i wzajemna kontrola zachowań afektywnych stron konfliktu w ich rozwiązywaniu, by nie powodować ich eskalacji;
- demokratyzacja rozwoju prawnego społeczeństw w rozwiązywaniu konfliktów strukturalnych;
- dążenie do przeciwdziałania nadmiernej nierówności społecznej oraz niesprawiedliwości społecznej;

- dążenie do konstruktywnego rozwiązywania konfliktów społecznych przez państwo i strony sporu.

Uogólniając, z punktu irenologii prowadzone są badania przyczyn powstawania napięć i sposobów niwelowania ich oraz monitorowania, by nie powtarzały się w przyszłości. Ireнологia, prowadząc badania w obszarze pokoju bez względu na to jak je nazywamy, dąży do zbudowania teorii o podstawach pokoju pozytywnego.

Inne założenie poznawcze przyjmuje polemologia, która bada minione konflikty zbrojne w aspekcie ich źródeł i przyczyn, jednakże celem poznania konfliktów zbrojnych nie jest poszukiwanie ich „doskonałych form”, a stworzenie teorii o ich źródłach i przyczynach, by podejmować racjonalne działania przeciwdziałania ich wybuchu. Polemologia zajmuje się badaniem konfliktów dla potrzeb pokoju (Bouthoul 1970; Bouthoul 1973; Coste 2002; Czupryński 2012; Drabik 2009; Drabik 2010; Molina 2007; Panfil 2014; Palczewska 2015; Rosa 1986; Ryszka 1975; Röling 2007; Świniarski 2010; Wright 1983 i inni), a zatem jest to cel poznania o ważkiej wartości społecznej, w którym wyraża się humanitaryzm. Myśli wyrażana przez wielu naukowców wskazują, że ludzi trzeba przekonać, a nie zmusić do życia w uporządkowanym społeczeństwie (Bauman 2012; Beck 2012; Foucault 2010; Fukuyama 2008; Gottfried 2014; Huntington 2008; Kant 1924; Kuderowicz 1995; Rosa 2003 i inni) oznacza, że niezasadne jest wpływanie na społeczeństwa instrumentami przemocy zbrojnej. Dlatego też polemologia bada przyczyny konfliktów, by można było skutecznie eliminować je z życia społecznego. W takim postrzeganiu problemów badawczych irenologii i polemologii, w efekcie ich poznania nie występują sprzeczności, pomimo tego, że szczegółowy przedmiot ich poznania jest różny. Poznanie źródeł, przyczyn i pretekstów konfliktów zbrojnych pozwala prognozować ich wybuch na podstawie diagnozowania rzeczywistości społecznej, co ujmowano w formie barometrów polemologicznych.

Polemologia swoje źródła poznawcze zawdzięcza wielu badaczom, jednakże Q. Wright i G. Bouthoula nadali jej obecny kształt. G. Bouthoula obszarowi wytworzonej wiedzy nadał nazwę polemologia, by była odróżniana od nauk wojennych, sztuki wojennej, strategii oraz prawa i filozofii. Problemami wojny i pokoju w różnym ujęciu zajmowano się wcześniej, jednakże interpretacja polemologii, wskazująca, że celem poznania wojny jest życie w pokoju, była innowacyjna i nadal nie traci znaczenia poznawczego i humanistycznego.

Polemologia nie zajmuje stanowiska po żadnej ze stron badanego konfliktu i nie oceniała odpowiedzialności uczestników za jego spowodowanie, ale wywołuje refleksje dotyczące form, przyczyn, okresowości oraz struktury społecznej, w których powstały przesłanki do rozwoju i eksplozji zbiorowej agresji. G. Bouthoul stawiał tezę, że polemologia powinna być częścią socjologii, ale nie powinna ograniczać się do jednej dyscypliny, ponieważ jej przedmiot poznania jest transdyscyplinarny, a wynika to ze złożoności zjawiska wojny, co podobnie podkreślał Q. Wright. Polemology przyjęli założenie, że trzeba być na końcu procesu wojny, znać jej skutki, by

zidentyfikować wszystkie lub główne jej przyczyny. W procesie metodologii badań G. Bouthoul i Q. Wright dostrzegali potrzebę i konieczność połączenie wyników badań jakościowych i ilościowych, które dostarczają danych do porównania badanych wskaźników, co miało również zaświadczać o różnicy pomiędzy pacyfizmem funkcjonalnym (intencjonalnym) a naukowym.

Polemologia posiada pewne cechy nauki pozytywistycznej, ponieważ zakłada, że poznanie źródeł i przyczyn wojny pozwoli uniknąć jej w przyszłości. Jeżeli polemologia zamierza wykazywać cechy nauki użytecznej, to oprócz opracowania programu przeciwdziałania wojnie powinna prowadzić kształcenie, uzmysławiające skutki konfliktów zbrojnych i przyczyny, które do nich doprowadzają w szerszym zakresie niż obecnie.

Teoria polemologii posiada związki z rozwojem społecznym, ale G. Bouthoula odnosi ją również do świata przyrody, co wydaje się mało zasadne, ponieważ konflikty zbrojne prowadzą byty polityczne, a nie biologiczne, jednakże można przypuszczać, że odniesienie się do świata przyrody miało zaświadczać o nieuchronności konfliktu (Bouthoul 1970 s. 115) i wskazywało, że jest to walka o zasoby, do czego odnosił się wcześniej między innymi Hugo Grotius (Grotius 1975), Thomas R. Malthus (Malthus 1925) i inni. Organizowanie i prowadzenie konfliktów zbrojnych, a w tym stosowanie przemocy uzasadniano z punktu religijnego, filozoficznego i politycznego, jednakże ich właściwą przyczyną zawsze były uwarunkowania polityczno-ekonomiczne bytów politycznych, określonej cywilizacji lub grupy ludzi (Ferguson 2013).

Przedmiot badań polemologii jest złożony, ponieważ źródeł, przyczyn i pretekstów konfliktów zbrojnych należy upatrywać w wielu uwarunkowaniach między innymi cywilizacyjnych, politycznych i ekonomicznych (Czupryński, Stolarski 2019; Chmielarz 2010; Gottfried 2014; Howard 1990; Kuderowicz 1995; Łoś i Reginia-Zacharski 2010; Nye 2009; Reginia-Zacharski 2014; Ryszka 1975; Walzer 2010; Żuradzki, Kuniński 2009 i inni).

Każdy konflikt zbrojny inaczej jest uzasadniany i często opinia publiczna nie dostrzega jego rzeczywistych przyczynach, co powoduje, że łatwiej jest decydom instrumentalnie kształtować „kłamstwo kulturowe” wobec własnego narodu i opinii światowej. Zadaniem nauki, wbrew „kłamstwu kulturowemu” jest zidentyfikowanie właściwych źródeł i przyczyn konfliktów zbrojnych.

Należy podkreślić, że duże znaczenie w badaniach polemologicznych przywiązywano do demografii, co można porównać do założeń konfliktu demograficzno-ekonomicznego T.R. Malthusa (Malthus 1925), które nie są nowe, bo na takie przyczyny konfliktów wskazywał Platon, uzasadniając, że nadmierny przyrost naturalny przy nienadążaniu z produkcją dóbr konsumpcyjnych, prowadzi do wojny zaborczej (Wyszczelski 2009 s. 168). Jednakże ani Platon, ani Malthus, ani Bouthoula nie zalecali prowadzenia wojny z takim zamiarem, a tylko wskazywali na jej demograficzno-ekonomiczną przyczynę i skutki. G. Bouthoula odnosił się do problemów demografii jako przyczyny społeczno-ekonomicznej, ale nie stawiał

tezy, że wojny służą do utrzymania równowagi demograficznej, a wskazuje tylko, że funkcją wojny jest zagospodarowanie nadwyżki demograficznej (Bouthoul 1970 s. 274), co miało swoje uzasadnienie również w przyczynach wojny Malthusa (Malthus 1925 s. 132). W ujęciu Sorokina, niezadowolona grupa społeczna ze względu na jej stratyfikację społeczną (Sorokin 2009), a według Bouthoula nadwyżka ekonomiczna siły produkcyjnej, były podatne na manipulacje populistyczne (Dahrendorf 2012), jednakże wymagało to wcześniejszego ich indoktrynowania, wyszkolenia i uzbrojenia, co wiązało się z zamiarem politycznym i ekonomicznym, a nie biologicznym prowadzenia wojny. Przyjmując tezę G. Bouthoula, że konflikt wybucha ze względu na dużą nadwyżkę ekonomiczną, to biorąc pod uwagę wysokie wskaźniki bezrobocia na świecie, powinniśmy trwać w permanentnym konflikcie zbrojnym. Również teza Jana G. Blocha (1899), że przyczyną wybuchu kolejnej wojny będzie duży rozwój techniczny środków walki oraz dysponowanie bronią masowego rażenia wskazują, że te i wiele innych założeń nie potwierdziły się w pełni, ponieważ o konflikcie nie decyduje urządzenie, środowisko geograficzne lub biologiczne, a byty polityczne i ich środowisko polityczno-ekonomiczne.

O wybuchu konfliktu zbrojnego nie zaświadcza jedna przesłanka, a wiele negatywnie wzmacniających się czynników, które mogą doprowadzić do konfliktu, jeżeli jest taka wola polityczna, by przekształcić „mieszankę wybuchową” w „impuls wojowniczy” (Bouthoul 1970 s. 325; Coste 2002 s. 9-30). Społeczeństwa przyzwalają na prowadzenie wojny ze względu na ich stratyfikację społeczną co między innymi uzasadniał ruchliwość społeczną Sorokin (2009 s. 131-201). W założeniach badawczych polemologii dostrzega się pewien strukturalizm badania społeczeństwa, co wynika z okresowości, częstotliwości i korelacji aktów przemocy zbiorowej i zakłada się, że badania polemologiczne mają charakter interdyscyplinarny.

Pomimo istotnych społecznie założeń, polemologia nadal jest tylko niszowym obszarem wiedzy dostępnym dla badaczy, nie przekładającym swoich wyników badań na rzeczywistość społeczną. Problemy związane z poznaniem wojny i życia w pokoju były podejmowane i ich formalne znaczenie wzrosło wraz z powołaniem w wielu krajach instytutów polemologicznych i irenologicznych oraz rozpoczęciem funkcjonowania Organizacji Narodów Zjednoczonych. Wielu polemologów stawia tezę, że anarchistyczna struktura państw na arenie międzynarodowej (193 suwerenne państwa według ONZ) stanowi podstawę do rozwoju konfliktów zbrojnych (Röling 2007 s. 4). Nieprzestrzeganie prawa międzynarodowego, dowolność jego interpretacji powodują, że państwa członkowskie ONZ naruszają postanowienia Karty Narodów Zjednoczonych (np.: wojna w Iraku 20.03-1.05.2003 r. rozpoczęta była bez rezolucji RB ONZ, naruszony został art.: 1, 2, 42 KNZ, NATO nie uznało argumentów USA do zastosowania art. 5; wojna w Gruzji 8-16.08.2008 r. rozpoczęta jako wewnętrzna operacja przeciw separatystom, w konflikt włączyła się FR z ramienia sił pokojowych WNP, co stanowiło naruszenie art. 53 pkt 1 oraz 1 i 2 KNZ; aneksja Krymu 20.02-26.03.2014 r. była inspirowana i przeprowadzona przez

FR, co stanowi naruszenie ładu międzynarodowego, a w tym art. 1 i 2 KNZ oraz Memorandum Budapesztańskiego w całości itp.).

Irenologia i polemologia jako nauki stosowane posiadają charakter użyteczny, ponieważ poprzez wyniki badań i tworzenie teorii o warunkach pokoju i jego zagrożeniach oraz źródłach i przyczynach konfliktów zbrojnych mogą wpływać na mentalność społeczeństw w aspekcie pokojowej koegzystencji. W badaniach nad pokojem i konfliktem zbrojnym nie jest możliwe rozdzielanie poznania od wartościowania. Stąd idee polityczne i cywilizacyjne zawsze będą posiadały wpływ na różne konteksty postrzegania rzeczywistości.

Wojna jako zjawisko społeczne występuje coraz rzadziej i klasyczne jej postrzeganie staje się coraz trudniejsze do zidentyfikowania ze względu na jej ewolucję: polityczną, militarną, społeczną i kulturową. Od zakończenia zimnej wojny do końca 2018 roku zidentyfikowano na świecie 68 konfliktów zbrojnych, a w nich 14 o cechach wojny pomiędzy podmiotami prawnymi na arenie międzynarodowej (Barański 2018 s. 22-25 i 395-467). Postrzeganie i klasyfikowanie konfliktów jako wojna jest zróżnicowane ze względu na stosowanie przez badaczy i instytuty badawcze różnych metodyk ich klasyfikacji. W wojnie niezmiennie jest stosowanie przemocy, używając do niej coraz to doskonalszych środków walki działających destrukcyjnie na człowieka i jego środowisko cywilizacyjne. Poprzez zidentyfikowane zmiany wojna zatraciła swoją pierwotną rozpoznawalność z wyjątkiem przemocy, jednakże wojny nie możemy interpretować tylko poprzez przemoc, na co zwracał uwagę H. Grotius (Grotius 1957 s. 86), A. Zwolenński (Zwolenński 2003 s. 17) i wielu innych badaczy, ponieważ jest to stan prawny pomiędzy bytami politycznymi. Wojny nie powinniśmy definiować w ujęciu statystycznym, ponieważ liczba ofiar nie może zaświadczać, że coś z punktu społecznego jest lub nie jest wojną. Dlatego, aby zbadać istotę zjawiska jakim jest zaburzenie pokoju, zasadne jest badać konflikty zbrojne (np.: jednostronne działania w międzynarodowym konflikcie zbrojnym, międzynarodowy konflikt zbrojny, niem międzynarodowy konflikt zbrojny, umiędzynarodowiony wewnętrzny konflikt zbrojny), a nie tylko wojny oraz konflikty strukturalne. Według Galtunga konflikt strukturalny dotyczy wewnętrznych problemów społecznych w państwie, ale ich eskalacja może wywołać wewnętrzny konflikt zbrojny. W efekcie zakończonego wewnętrznego konfliktu zbrojnego, który spowodował duże straty infrastrukturalne w państwie, może nastąpić pogorszenie się warunków życia społecznego lub ze względu na zawarcie arbitralnego pokoju, może ponownie wystąpić konflikt strukturalny jako nieakceptowanie rzeczywistości społecznej.

Uwzględniając dotychczasowe doświadczenia badawcze irenologii i polemologii, wnioskuje się prowadzić holistyczne studia badań nad pokojem i konfliktami zbrojnymi, ponieważ porównywane kategorie są możliwe do ich połączenia, a pozyskiwane i interpretowane dane i fakty w procesie badań dotyczą w jednakowym stopniu badań irenologicznych i polemologicznych. W procesie badań, badacz bada przedmiot, który w badaniach irenologicznych i w badaniach polemologicznych jest metaforą,

ponieważ pokój i wojna jako zjawiska społeczne postrzegane są w zależności od podmiotu postrzegającego. Pokój i konflikty nie mogą być postrzegane w izolacji od bliższego (obiekt badań) i dalszego (obszar badań) otoczenia, jednakże one nie podlegają szczegółowemu procesowi badań, a tylko w zakresie interakcji występujących pomiędzy nimi a przedmiotem badań. Można postawić tezę, że żaden konflikt społeczny lub zbrojny nie wybuchą bez związku z relacjami z otoczeniem bliższym (obiekt badań) i dalszym (obszar badań). Stąd na badany przedmiot posiadają wpływ relacje pomiędzy obszarem, obiektem a przedmiotem badań.

Należy podkreślić, że społeczne, polityczne, cywilizacyjne i humanitarne warunki utrzymania i zagrożenia pokoju oraz etiologia konfliktu zbrojnego w kontekście trwania, przetrwania i rozwoju państwa i społeczeństw wnioskowane są na podstawie tych samych faktów i przesłanek. Nie możemy badać przyczyn konfliktów zbrojnych bez zidentyfikowania procesu zmian w okresie pokoju w badanym przedmiocie oraz w jego bliższym i dalszym otoczeniu, ponieważ ich następstwa zbliżają nas do eskalacji konfliktu lub życia w koegzystencji.

Zakończenie

Z punktu naukowego, w efekcie wyniku badań oczekujemy deskrypcji, eksplanacji, diagnozy i prognozy zagrożeń pokojowej koegzystencji państw i narodów oraz etiologii konfliktów zbrojnych. A zatem efekt badań sprowadza się do naukowego wyjaśnienia źródeł, przyczyn i pretekstów zaistniałej sytuacji i opracowania o nich wiedzy oraz wniosków do pokojowej koegzystencji. Pod pojęciem pretekstów zaistniałej sytuacji zasadne jest postrzegać „kłamstwa kulturowe”, kierowane głównie do własnego społeczeństwa, by ukierunkować ich wyobraźnię na oczekiwane reakcje przez władzę. Prowadzenie studiów nad pokojem i konfliktami zbrojnymi zasadne jest realizować w formie studium przypadku, ponieważ każdy konflikt strukturalny lub zbrojny jest szczególnym przypadkiem dla każdego kraju i społeczeństwa. Pomimo ogólnych zbieżnych przesłanek wybuchu konfliktów strukturalnych lub zbrojnych w określonej przestrzeni społecznej i politycznej, to jednak uwarunkowania tej przestrzeni (politycznej, społecznej i ich byty polityczne) stanowią o deeskalacji lub eskalacji przesłanek konfliktu strukturalnego lub zbrojnego. A zatem zaburzenie pokoju zależy to od subiektywnego postrzegania rzeczywistości w ujęciu humanitarnym, społecznym, politycznym, kulturowym i ekonomicznym.

Użyteczność wyników badań sprowadza się do uświadomienia decydom i społeczeństwu skali zaburzeń pokojowej koegzystencji w wyniku konfliktu strukturalnego lub zbrojnego i przesłanek ich eskalacji. Każdy konflikt zbrojny powoduje straty, pomimo pozornego przeświadczenia o zysku. W wyniku konfliktu strukturalnego może dojść do poprawy lub pogorszenia rzeczywistości społecznej i to

zależy od świadomego działania decydentów i przyjmowanego lub odrzucanego „kłamstwa kulturowego” przez społeczeństwo.

Rozdzielenie badań irenologii od polemologii wydaje się mało zasadne, ponieważ oba te obszary wiedzy wzajemnie się dopełniają. Studia nad pokojem i konfliktem zbrojnym badają pokój w ujęciu humanitaryzmu i jego zagrożeń oraz etiologię konfliktów zbrojnych, a także procesy cywilizacyjne, kulturowe, polityczne, społeczne i ekonomiczne, wpływające na kształtowanie zmian od pokojowych po konfliktowe. Celem studiów nad pokojem i konfliktami zbrojnymi jest zidentyfikowanie szans, wyzwań i zagrożeń pokoju i przyczyn konfliktów zbrojnych, by na podstawie uogólnionych wniosków proponować proces zmian zmierzający do koegzystencji bytów politycznych i społeczeństw we współczesnym świecie.

Studia nad pokojem i konfliktami zbrojnymi powinny obejmować zakończone w bliskiej przeszłości konflikty (pięćdziesiąt lat temu) i procesy pokojowe posiadające duży wpływ na procesy koegzystencji we współczesnym świecie. W nauce pojęcie „współczesny” nie posiada jednoznacznej konotacji i precyzji co do czasu, w którym sytuowany jest badany problem. Jednakże można przyjąć, że jest to przedział czasu w odwołaniu do długich cykli G. Modelskiego, obejmujący sto lat, ale bez odnoszenia się do jego etapów, zakładając, że wydarzenia z przedziału minionych pięćdziesięciu lat mogą posiadać wpływ na wydarzenia w przedziale kolejnych pięćdziesięciu lat. Z punktu badań nad pokojem i konfliktami zbrojnymi mało zasadne jest badanie tego, jaki wpływ na obecne funkcjonowanie w pokoju lub na rozwój konfliktów posiadają wydarzenia z minionych wieków, ponieważ one mają nieznaczące związki z rzeczywistością. Uogólniając, zasadne jest badać pokój i konflikty zbrojne z takiego przedziału czasu, który posiada wpływ na dzisiaj i jutro określane pespektywą pięćdziesięciu lat. Wcześniejsze z przedziału ponad pięćdziesiąt lat zasadne jest przekazać do badania historykom, by stworzyli wiedzę o przeszłości, ponieważ nie posiada ona większego związku z terażniejszością i najbliższą przyszłością. Do tezy tej należy podchodzić z rozważą, ponieważ można udowodnić, że wcześniejszy rozwój cywilizacyjny posiada wpływ na obecny kształt rzeczywistości społecznej. Rzeczywistość posiada związki z głęboką przeszłością, ale tworzona jest na bazie wniosków z terażniejszości i bliskiej przeszłości. Jeżeli wyniki studiów nad pokojem i konfliktami zbrojnymi mają jako nauka stosowana wpływać na rzeczywistość, to przedmiotem jego badań powinny być współczesne konflikty.

Wyniki badań z przeprowadzonego studium badań nad pokojem i konfliktami zbrojnymi mogą posiadać znaczenie użyteczne, jeżeli wytworzona wiedza będzie propagowana i w wyniku jej rozpowszechniania nastąpią zmiany mentalnościowe i uświadomienie społeczeństwa, że rozwój cywilizacyjny warunkowany jest pokojową koegzystencją bytów politycznych, narodów i kultur.

BIBLIOGRAFIA

- [1] Aron, R., 1995. Pokój i wojna między narodami. Warszawa: Wydawnictwo Centrum im. Adama Smitha.
- [2] Barański, Ł., 2018. Polemologiczne aspekty polityki bezpieczeństwa po zimnej wojnie. Rozprawa doktorska. Warszawa: Wydawnictwo AON.
- [3] Bauman, Z., 2012. Europa niedokończona przygoda. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- [4] Beck, U., 2012. Społeczeństwo światowego ryzyka. W poszukiwaniu utraconego bezpieczeństwa. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- [5] Bloch, J., 1899. Przyszła wojna. Kraków: Wydawnictwo Gebethner i Wolff.
- [6] Borgosz, J., 1989. Drogi i bezdroża filozofii pokoju. Warszawa: Wydawnictwo MON.
- [7] Bouthoul, G., 1970. Traité de polémologie. Sociologie des guerres. Paris: Payot.
- [8] Bouthoul, G., 1973. La guerre. Paris: Presses Universitaires de France.
- [9] Buzan, B., Little R., 2011. Systemy międzynarodowe w historii świata. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [10] Chmielarz, P., 2010. Wojna a państwo. Wczoraj i dziś. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- [11] Cieślarczyk, M., 2014. Socjologiczne aspekty polemologiczno-irenologiczne. Próba wyjścia poza dotychczasowe schematy myślenia. W: M. Huzarski, A. Czupryński (red. nauk.). Teoretyczno-pragmatyczne aspekty uprawiania polemologii. Warszawa: Wydawnictwo AON.
- [12] Clausewitz, C., 1995. O wojnie. Lublin: Wydawnictwo TEST.
- [13] Corser, L.A., 2009. Funkcje konfliktu społecznego. Kraków: Zakład Wydawniczy „NOMOS”.
- [14] Coste, F., 2002. Bouthoul et la polémologie: l'étude des causes profondes de la guerre. Les Champs de Mars 2002/2 N° 12, 9-30.
- [15] Czupryński A., 2021. Peace and Armed Conflict Studies. Journal of Security and Sustainability ISSUES, Volume 11, 55-70.
- [16] Czupryński, A, Stolarski, G. (red. nauk.). 2019. Teoria wojny. Nowe i stare wyzwania. Warszawa - Siedlce: Wydawnictwo ASPRA-JR - Wydawnictwo UPH.
- [17] Czupryński, A., 2012. Sztuka wojenna i polemologia w aspekcie wspólnego obiektu poznania naukowego. W: A. Czupryński, A. Polak (red. nauk.). Od sztuki wojennej do polemologii. Studia ofiarowane profesorowi Michałowi Huzarskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin. Warszawa: Wydawnictwo AON.
- [18] Dahrendorf, R., 2012. Klasy i konflikty klasowy w społeczeństwie przemysłowym. Kraków: Zakład wydawniczy „NOMOS”.
- [19] Democracy Index 2020. In sickness and in health? A report by The Economist Intelligence Unit. New York: The Economist Intelligence Unit.
- [20] Denzin, N.K., Lincoln, Y.S. (red.) 2014. Metody badań jakościowych. Tom 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [21] Drabik, K., 2009. Polemologia dla pokoju. Część 1. Zeszyty Naukowe AON nr 3(76), 341-353.
- [22] Drabik, K., 2010. Polemologia dla pokoju. Część 2, Zeszyty Naukowe AON nr 2(79), 291-302.
- [23] Fabiszak, M., 2005. Kognitywna teoria metafory – nowe terminy, stare pojęcia? W: H. Kardela, Z. Muszyński, M. Rajewski (red. nauk.). Kognitywistyka. Problemy i perspektywy. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- [24] Ferguson, N., 2013. Cywilizacja. Zachód i reszta świata. Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- [25] Flick, U., 2012. Projektowanie badania jakościowego. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.

- [26] Foucault, M., 2010. Bezpieczeństwo terytorium populacja. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [27] Frankfort-Nachmias, Ch., Nachmias D., 2001. Metody badawcze w naukach społecznych. Poznań: Wydawnictwo Zysk i S-ka.
- [28] Fukuyama, F., 2008. Koniec człowieka. Kraków: Wydawnictwo Znak.
- [29] Galtung, J., 1969. Violence, Peace, and Peace Research. *Journal of Peace Research*, Vol. 6, No. 3, 167-191.
- [30] Galtung, J., 1981. The specific contribution of peace research to the study of violence: typologies. In: *Violence and its causes*. Vendôme: UNESCO.
- [31] Gałganek, A., 1985. Polemologia jako krytyka *peace research*. *Studia nauk politycznych* nr 3-4(75-76), 133-148.
- [32] Gałganek, A., 1991. Zmiana w globalnym systemie międzynarodowym. Supercykle i wojna hegemoniczna. Poznań: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza.
- [33] Garnett, J., 2007. Przyczyny wojny i warunki pokoju. W: J. Baylis, J. Wirtz, C.S. Gray, E. Cohen (red.). *Strategia we współczesnym świecie*. Kraków: Wydawnictwo UJ.
- [34] Gleditsch, K.S., Metternich, N.W., Ruggeri, A., 2013. Data and progress in peace and conflict research. *Journal of Peace Research*, Vol. 51, Issue 2, 301-314.
- [35] Gleditsch, N.P., Nordkvelle, J., Strand, H., 2014. Peace research – Just the study of war? *Journal of Peace Research*, Vol. 51(2)2014, 145-158.
- [36] Gottfried, P., 2014. *Wojna i demokracja*. Wrocław: Wydawnictwo Wektory.
- [37] Grotius, H., 1957. *O prawie wojny i pokoju*. Tom I. Warszawa: PWN.
- [38] Howard, H., 1990. *Wojna w dziejach Europy*. Wrocław: Wydawnictwo Ossolineum.
- [39] Huntington, S.P., 2008. *Zderzenie cywilizacji i nowy kształt ładu światowego*. Warszawa: Wydawnictwo Literackie Muza.
- [40] Joxe, A., 1981. A critical examination of quantitative studies applied to research in the causes of violence. In: *Violence and its causes*. Vendôme: UNESCO.
- [41] Kagan, R., 2009. *Powrót historii i koniec marzeń*. Poznań: Dom wydawniczy REBIS.
- [42] Kant, I., 1924. *O wiecznym pokoju*. Warszawa: Wydawnictwo K. Paszkowskiego.
- [43] Krupa, M., 2013. Metody badawcze w obszarze polemologii. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego* nr 903/2013, 17-34.
- [44] Krztoń, W., 2015. Peace, war and an armed conflict as an object of the research of polemology, *Humanities and Social Sciences*, Vol. XX (January - March) *Research Journal* 22(1/2015), 91-104.
- [45] Kuderowicz, Z., 1995. Filozofowie o szansach pokoju. *Problemy wojny i pokoju w filozofii XX wieku*. Białystok: Wydawnictwo Ekonomia i Środowisko.
- [46] Lakoff, G., Johnson M., 2010. *Metafory w naszym życiu*. Warszawa: Wydawnictwo Aletheia.
- [47] Łoś, R., Regina-Zacharski, J., 2010. *Współczesne konflikty zbrojne*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [48] Malthus, T.R., 1925. *Prawo ludności*. Kraków: Wydawnictwo Gebethnera i Wolffa.
- [49] Molina, J., 2007. Bouthoul Gaston y la polemología. *Anuario Filosófico*, Vol. 40 n. 1, 187-201.
- [50] Nye, J.S. jr., 2009. *Konflikty międzynarodowe. Wprowadzenie do teorii i historii*. Warszawa: Wydawnictwa Akademickie i Profesjonalne.
- [51] Palczewska, M., 2015. Polemologia – obszar badań nad wojnami i konfliktami zbrojnymi. *Bellona* 1/2015, 119-131.

- [52] Panfil, R., 2014. Socjologia wojny i konfliktów zbrojnych w ujęciu polemologicznym. W: M. Huzarski, A. Czupryński (red. nauk.). Teoretyczno-pragmatyczne aspekty uprawiania polemologii. Warszawa: Wydawnictwo AON.
- [53] Peräkylä, A., 2014. Analiza rozmów i tekstów. W: Norman K. Denzin, Yvonna S. Lincoln (red.). Metody badań jakościowych. Tom 2. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [54] Pieter, J., 1975. Zarys metodologii pracy naukowej. Warszawa: PWN.
- [55] Rainko, S., 1997. Rola podmiotu w poznaniu. Warszawa: PWN.
- [56] Reginia-Zacharski, J., 2014. Wojna w świecie współczesnym. Uczestnicy. Cele. Modele. Teorie. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- [57] Röling, B.V.A. (Bert), 2007. Polemologie. Een inleiding tot de wetenschap van oorlog en vrede, Assen: Van Gorcum & Comp.
- [58] Rosa, R., 2003. Dialektyka bezpieczeństwa, wojny i pokoju. Warszawa: Fundacja Rozwoju Edukacji Europejskiej i Bezpieczeństwa.
- [59] Rosa, R., 2012. Zarys polskiej myśli filozoficznej na tle europejskiej myśli polemologicznej i irenologicznej. Siedlce: Wydawnictwo UPH.
- [60] Rosa, R., 1986. Filozoficzne problemy wojen i pokoju. Warszawa: Wydawnictwo WAP.
- [61] Ryszka, F., 1975. Polityka i wojna. Warszawa: Wydawnictwo PIW.
- [62] Rzepka, A., 2013. Globalizacja w teorii i praktyce. Poznań: Wydawnictwo Naukowe „SILVA RERUM”.
- [63] Sengha, D., 1981. The specific contribution of peace research to the analysis of the causes of social violence: transdisciplinarity. In: Violence and its causes. Vendôme: UNESCO.
- [64] Senghaas, D., 1992. Friedensproject Europa. Frankfurt am Main: Shurkamp Verlag.
- [65] Senghaas, D., 2004. The Civilisation of Conflict: Constructive Pacifism as a Guiding Notion for Conflict Transformation. Berghof: Research Center for Constructive Conflict Management - Edited.
- [66] Silverman, D., 2012a. Interpretacja danych jakościowych. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [67] Silverman, D., 2012b. Prowadzenie badań jakościowych. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [68] Sorokin, P.A., 2009. Ruchliwość społeczna. Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- [69] Stasik, A., Gendźwiłł, A., 2012. Projektowanie badania jakościowego. W: D. Jemieliński (red. nauk.). Badania jakościowe. Podejścia i teorie. Tom 1. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [70] Świniarski, J., 2010. Myśl filozoficzna w polemologii. W: M. Huzarski, B. Szulc (red. nauk.). Metodologiczna tożsamość polemologii. Warszawa: Wydawnictwo AON.
- [71] Walzer, M., 2010. Wojny sprawiedliwe i niesprawiedliwe. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- [72] Wright, Q., 1983. A Study of War. Chicago: University of Chicago Press.
- [73] Wyszczelski, L., 2009. Teorie wojen i ich twórcy na przestrzeni dziejów. Warszawa: Wydawnictwo Neriton.
- [74] Zwoleński, A., 2003. Wojna. Wybrane zagadnienia. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- [75] Żuradzki, T., Kuniński, T. (red. nauk.). 2009. Etyka wojny. Antologia tekstów. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.